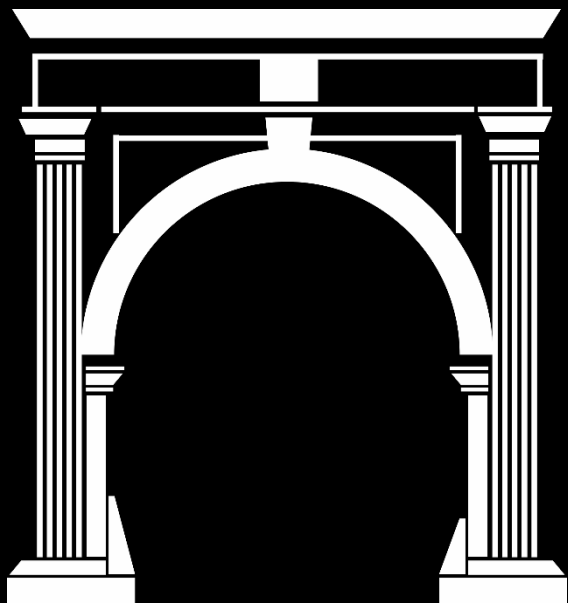

Sztuka naskalna

WPROWADZENIE

Sztuka naskalna jest zjawiskiem, które pozwala na kontakt z myślami ludzi z przeszłości.

Malowidła oraz ryty (zwane petroglifami), których setki tysięcy powstały na wszystkich zamieszkanym przez człowieka kontynentach, są często zapisem ludzkich poglądów i emocji; nierzadko nawiązują do religii i życia codziennego.

Sztuka naskalna uwodzi nas więc nie tylko pięknem, ale i treścią, którą nasi przodkowie w niej zawarli, często pod postacią zagadkowych symboli i figur.

Grupa badaczy prowadzona przez prof. Lecha Krzyżaniaka (w środku) w jednym ze schronisk skalnych w masywie Sefar. W tle malowidło z tzw. Wielkim Bogiem. Tassili-n-Ajjer, 1981

AFRYKA PÓŁNOCNA I MUZEUM ARCHEOLOGICZNE W POZNANIU

Pośród zainteresowań badawczych poznańskiego Muzeum od wielu lat znajduje się archeologia Afryki Północnej. Oprócz badań wykopaliskowych, przeprowadzonych w wielu rejonach Egiptu i Sudanu, Muzeum zorganizowało także ekspedycje naukowe, które poświęcone były studiom nad sztuką naskalną.

Inicjatorem większości wspomnianych działań archeologicznych był Lech Krzyżaniak – wieloletni dyrektor Muzeum. W 1980 i 1981 roku pracował on na płaskowyżu Tassili-n-Ajjer w Algierii, gdzie dokumentował malowidła naskalne. Sytuacja polityczna w Algierii oraz Polsce spowodowała jednak, że badania nie mogły być kontynuowane. W roku 1985 Krzyżaniak zaproszony został do udziału w Dakhleh Oasis Project (międzynarodowej misji badawczej w oazie Dachla w zachodnim Egipcie) i rozpoczął studia nad sztuką naskalną tego rejonu. Badania te nadal są udziałem poznańskiego Muzeum. Trzecią inicjatywą badawczą dotyczącą sztuki naskalnej były prace prowadzone w rejonie IV katarakty na Nilu w Sudanie w latach 2003-2010. W wyniku tych badań Muzeum otrzymało od rządu sudańskiego liczne zabytki, w tym głązy pokryte rytami naskalnymi, które mogą Państwo oglądać na niniejszej ekspozycji. Oprócz tego na wystawie prezentowane są materiały ze wszystkich wyżej wymienionych badań, na podstawie których omawiana jest sztuka naskalna Afryki Północnej.

Głaz z przedstawieniami bydła długorogiego i postaci ludzkiej. IV-II tys. p.n.e. Gamamiya, Sudan.

PŁASKOWYŻ WIELU RZEK...

Tzw. Płaczące krowy z Terrarart. V-II tys.
pn.e. Tassili-n-Ajjer, Algieria.

bo tak należałoby przetłumaczyć nazwę Tassili-n-Ajjer, znajduje się we wschodniej Algierii, tuż przy granicy z Libią. Masyw ten kryje w sobie tysiące malowideł i rytów, które stanowią jeden z największych na świecie i najbardziej niezwykłych kompleksów ze sztuką naskalną. Najstarsze petroglify mogą pochodzić nawet z X tysiąclecia p.n.e., a ich twórcami byli zapewne łowcy i zbieracze zamieszkujący obszary wielkiej sawanny, którą dziś nazywamy Saharą. Pomiędzy VII a V tysiącleciem p.n.e. powstały jedne z najbardziej intrygujących malowideł przedstawiających m.in. postacie o okrągłych głowach, które francuski badacz Henri Lhote nazwał w swoim czasie Marsjanami. Tzw. Wielcy Bogowie to inne charakterystyczne figury, którymi przyozdobiono skalne schroniska Tassili. Technika malarska oraz treść przedstawianych obrazów czynią ze Stylu Okrągłych Głównie najbardziej rozpoznawalny element sztuki naskalnej algierskiego płaskowyżu.

HODOWCY BYDŁA I PUSTYNNIENIE SAHARY

. Pełne ruchu przedstawienie bojowego rydwanu zaprzężonego w konia w dolinie Messiradiene. II-I tys. p.n.e. Tassili-n-Ajjer, Algieria

V tysiąclecie p.n.e. to okres przemian gospodarczych w rejonie Sahary Centralnej. Zbieractwo i łowiectwo zostało stopniowo wyparte przez pasterstwo, a zjawisko to znalazło odzwierciedlenie w sztuce naskalnej. Bydło stało się najczęściej przedstawianym motywem malowideł i petroglifów, człowiek zaś portretowany był przeważnie w jego towarzystwie. Niewykluczone jednak, iż sceny pasterskie, które często interpretuje się jako sceny życia codziennego, posiadały głębsze znaczenie dla ich twórców i nawiązywały do wierzeń.

Z każdym kolejnym tysiącleciem klimat Sahary stawał się coraz cieplejszy i bardziej suchy, a krajobraz nieustannie się przeobrażał. Zmiany nastąpiły też w sztuce naskalnej, w której od połowy II tysiąclecia dominować zaczął motyw konia. Okres Konia, bo tak nazwano ten czas, był zapewne niespokojny. Sugerują to liczne sceny militarne, wizerunki rydwanów bojowych oraz uzbrojonych ludzi.

Przełom er jest z kolei uznawany za początek Okresu Wielbłąda. Zwierzę to pozwoliło ludziom na przemieszczanie się po Saharze, która w tym czasie była już największą pustynią świata. Jak nietrudno się domyślić, wielbłąd stał się wkrótce najczęściej pojawiającym się motywem na skalnych ścianach – zarówno rytym, jak i malowanym.

OAZY PUSTYNI ZACHODNIEJ

to życiodajne wyspy położone na bezkresnym morzu piasków i skał. Choć są znacznie oddalone od doliny Nilu, były zamieszkiwane przez ludzi od najdawniejszych czasów, a znad rzeki wiodły do nich trudne i wyczerpujące szlaki. Jedną z tych wysp jest Oaza Dachla, w której od połowy lat 80 poznańskie Muzeum prowadzi badania w ramach międzynarodowej misji Dakhleh Oasis Project.

Neolityczne wizerunki kobiet. Niewykluczone, że postacie te związane były z symboliką płodności. VIII-IV tys. p.n.e. Oaza Dachla, Egipt.

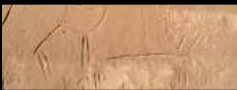
PRAHISTORYCZNA SZTUKA NASKALNA

Wiele spośród odnalezionych w oazie petroglifów zostało wykonanych w pradziejach, od VIII do IV tysiąclecia p.n.e. Należą do nich przedstawienia wielkich zwierząt afrykańskich: słońi, antylop i przede wszystkim żyraf. Wizerunków żyraf jest zdecydowanie najwięcej, a niektórym z nich towarzyszą przedstawienia postaci ludzkich, np. trzymających zwierzęta na uwięzi. Szczególną kategorię rytów stanowią tzw. *boginie* – wizerunki kobiet o wyeksponowanych dolnych partiach ciała i bardzo schematycznych tułowiach i rękach. Nierzadko noszą one niezwykle bujne nakrycia głowy lub fryzury oraz bogato zdobione spódnice. Bardzo możliwe, że przedstawienia te wiązały się w jakiś sposób z wierzeniami mieszkańców oazy w okresie późnego neolitu.

Głaz z prahistorycznymi wizerunkami kobiet na jednym ze wzgórz oazy Dachla. VIII-IV tys. p.n.e. Egipt.

PETROGLIFY OKRESÓW PÓŹNIEJSZYCH

Przedstawienie wielbłąda oraz inskrypcja w języku arabskim. Średniowiecze i czasy nowożytne. Oaza Dachla, Egipt.

Osobną grupę przedstawień stanowią ryty naskalne i inskrypcje, które wykonali starożytni Egipcjanie w okresie od III do I tysiąclecia p.n.e. Nie tylko ich tematyka, ale i styl znacznie różni się od petroglifów prahistorycznych. Z początków naszej ery pochodzą z kolei tzw. odciski stóp i sandałów, których bardzo wiele odnaleziono na obszarach Oazy Dachla. Całości dopełniają ryty koptyjskie (chrześcijańskie) oraz liczne znaki plemienne plemion beduińskich. Na niejednej skale zobaczyć też można inskrypcje w języku arabskim.

TAJEMNICE IV KATARAKTY

nilowej w Sudanie czekały bardzo długo, by ujrzeć światło dzienne. Wielka archeologiczna kampania ratownicza, w której brali udział naukowcy z całego świata, pozwoliła uzupełnić historię Górnej Nubii o nieznane dotąd fakty. Wśród licznych stanowisk archeologicznych odkryto także te zawierające sztukę naskalną.

Ryty naskalne w rejonie IV katarakty na Nilu przedstawiające wielbłądy.
Brak patyny na petroglifach sugeruje relatywnie niedawną datę powstania.
Sudan.

BYDŁO NA SKAŁACH

Najliczniejszą grupę przedstawień stanowią wizerunki krów i byków, z których najstarsze pochodzić mogą nawet z V tysiąclecia p.n.e., a najmłodsze wyryto w I tysiącleciu n.e. Autorzy petroglifów stosowali różne techniki, a stylistyka przedstawień nie jest jednorodna. Odnajdujemy zatem wizerunki szczegółowe, naturalistyczne i starannie wykonane, obok schematycznych i bardzo prostych. Niekiedy bydło i postacie ludzkie ujęte są w sceny, których interpretacja nie jest wcale zadaniem łatwym i oczywistym. Przedstawienia bydła z rejonu IV katarakty można obejrzeć na niniejszej wystawie.

Malowidła naskalne z doliny Messiradien w rejonie Tassili-n-Ajjer w Algierii. Motyw bydła jest niezwykle rozpowszechniony w Afryce Północnej, co wiąże się z pojawianiem się w neolicie nowego modelu gospodarki, jakim było pasterstwo.

SZTUKA NASKALNA CHRZEŚCIJAŃSKIEJ I MUZUŁMAŃSKIEJ NUBII

Wraz z pojawieniem się w Sudanie chrześcijańskich królestw (VI-XIV wiek n.e.) sztuka naskalna nie poszła w zapomnienie. Takie motywy jak krzyże, schematyczne wizerunki kościołów oraz jeźdźcy na wielbłądach znalazły swoje miejsce na głazach i skałach.

Przedstawienie, które interpretowane jest jako wizerunek kościoła, mogą Państwo zobaczyć na naszej wystawie. Również Arabowie, którzy zasiedlili Sudan w XIV wieku, kontynuowali tradycję rycia na skałach. To ich autorstwu przypisuje się liczne wizerunki karawan i wielbłądów, a także znaki plemienne.